रक्ताम्लान पु० कर्म० । रक्तमहासहालतायाम् राजनि० ।

रक्तार्बुद पु० रोगविशेषे । तल्लक्षणं भावप्र० उक्तं यथा "दोषप्रदुष्टा रुधिरं सिराश्च संकोच्य संपीड्य ततस्त्वपाकम् । सस्रावमुन्नह्यति मांसपिण्डं मांसाङ्कुरैराहनमाशुवृद्धिम् । स्रवत्यजस्रं रुधिरं प्रदुष्टमसाध्यमेतद्रुधिरात्मकन्तु । रक्तक्षयोपद्रवपीडितत्वात् पाण्डुर्भवेदर्बुदपीड़ितश्च" । दोषोऽत्र पित्तं, रुधिरं सिराश्च सङ्कोच्य संपीड्य संहतीकृत्य मांसासृजोः सर्वेष्वर्बुदेषु दुष्यत्वं, रक्तजे तु विशेषतो रक्तदुष्टिः एवं मांसार्बुदे विशेषतो मांसदुष्टिर्बोद्धव्या । ततो मांसपिण्डमुन्नह्यति उद्गतं करोति । अपाकं ईषत्पाकं यथा स्यादेवमिति क्रियाविशेषणम् । ईषत्पाकश्चैकदेशपाकेन । रक्तक्षयोपद्रवपीड़ितत्वात् रक्तक्षयोपद्रवाः सुश्रुतेनोक्ताः । तैः पीड़ितत्वात् अर्बुदपीड़ितः" । शाततपीयकर्मविपाके "रक्तार्बुदविसर्पाद्या उपपापोद्भवा गदाः" इत्युक्तम् ।

रक्तार्शस् न० अर्शरोगभेदे । तल्लक्षणं भावप्र० उक्तं यथा "रक्तोल्वणा गुदे कीलाः पित्ताकृतिसमन्विताः । वटप्ररोहसदृशा गुञ्जाविद्रुमसन्निभाः । तेऽत्यर्थं दुष्टमुष्णञ्च गाढविड्भिः प्रपीड़िताः । स्रवन्ति सहसा रक्तं तस्य चातिप्रवृत्तितः । भेकाभः पीड्यते दुःखैः शोणितक्षरसम्भवैः । हीनवर्णबलोत्साहो हतौजाः कलुषेन्द्रियः । विट् श्यावं कठिनं रूक्षमधोवायुर्न वर्त्तते । तनु चारुणवर्णञ्च फेनिलञ्चासृगर्शसम् । कट्यूरुगुदशूलञ्च दौर्बल्यं यदि वाऽधिकम् । तत्रानुबन्धो वातस्य हेतुर्यदि च रूक्षणम् । शिथिलं श्वेतपीतञ्च विट् स्निग्धं गुरु शीतलम् । यद्यर्शसां घनञ्चासृक् तत्तु सत् पाण्डु पिच्छिलम् । गुदं सपिच्छं स्तिमितं गुरु स्निग्धञ्च कारणम् । श्लेष्मानुबन्धो विज्ञेयस्तत्र रक्तार्शसां बुधैः । गुदे कीला अर्शांसि पित्ताकृतिसदृशाः । दुःखैः रोगैः त्वक्पारुष्याम्बुशीतप्रार्थनादिभिः । कलुषेन्द्रियः व्याकुलसर्वेन्द्रियः । रक्तजस्यापि वातोल्वणस्य लक्षणमाह । तत्र रक्तार्शसि अनुबन्धः उल्वणत्वम् । रूक्षणं रूक्षयतीति रूक्षणं रूक्षं द्रव्यम् । पित्तोल्वणस्य लक्षणम् "रक्तोल्वणा गुदे कीलाः पित्ताकृतिसमन्विताः" इत्यादिनैवोक्तम् रक्तपित्तयोः समानलिङ्गत्वात् । कफोल्वणस्य लक्षणमाह । सपिच्छं पिच्छिलार्द्रं स्तिमितमार्द्रचर्मावगुण्ठितमिव" ।

रक्तालु पु० कर्म० । (शकरकन्द) आलुभेदे राजनि० ।

रक्तिका स्त्री रक्तेव कन् अत इत्त्वम् । १गुञ्जायां २राजिकायां राजनि० ३परिमाणभेदे रत्तिकापरिमाणे च ।

रक्तेक्षु पु० कर्म० । (काजला) इक्षुभेदे राजनि० ।

रक्तैरण्ड पु० कर्म० । (लालभेरण्डा) वृक्षभेदे राजनि० ।

रक्तोत्पल न० कर्म० । कोकनदे लोहितवर्णे पद्मे अमरः । रक्तोत्पलमिव पुष्पमस्त्यस्य अच् । २शाल्मलिवृक्षे (शिमुल) पु० राजनि० । रक्तमुत्पलमिव । ३नैरिके न० हारा०

रक्तोत्पलाभ पु० रक्तोत्पलस्य कोकनदस्येवाभा यस्य । १रक्तरूपे जटा० २तद्वति त्रि० ।

रक्ष पालने भ्वा०पर०सक०सेट् । रक्षति अरक्षीत् ररक्ष । ञीत् रक्षितो वर्त्तते । [समूहे अमरः ।

रक्षःसभ न० रक्षसां राक्षसानां सभा क्लीवत्वम् । राक्षस०

रक्षक त्रि० रक्ष-ण्वुल् । रक्षाकर्त्तरि स्त्रियां टाप् अत इत्त्वम्

रक्षणि(णी) स्त्री रक्ष-अनि वा ङीप् । त्रायमाणालतायाम् राजनि० । [अमरः ।

रक्षस् न० रक्ष्यते हविरस्मात् रक्ष-अपादानेऽसुन् । राक्षसे

रक्षा स्त्री रक्ष-भावे अ टाप् । १रक्षणे २तदर्थे रक्षसूत्रे च "रक्ष० ! मा चल मा चल" रक्षाबन्धमन्त्रः । रक्षति रक्ष अच् टाप् । ३जतुनि मेदि० । ४भस्मनि च स्त्री शब्दर० । ५रक्षके त्रि० ।

रक्षापत्र पु० रक्षार्थं पत्रमस्य । भूर्जपत्रवृक्षे राजनि० ।

रक्षित त्रि० रक्ष्यतेऽत्र रक्ष-क्त । १भाण्डे । २वैद्यभेदे पु० ।

रक्षिवर्ग पु० रक्षिणां वर्गः । रक्षकसैन्यादिगणे (प्रहरिगण)

रक्षोघ्न न० रक्षो हन्ति हन-टक् । १काञ्जिके हेमच० । २हिङ्गुनि राजनि० । तद्गन्धस्य घ्राणसम्बन्धाद्धि रक्षसामपसरणम् । ३भल्लातकवृक्षे पु० त्रिका० । ४श्वेतसर्षपे पु० रत्नमा० । ऋग्वेदप्रसिद्धे "कृष्णध्वपाज" इत्यादिके ऋ० ४।४।१० । ५सूक्तभेदे न० । ६वचायां स्त्री । ७राक्षसघातकमात्रे त्रि० ङीप् ।

रक्षोहन् पु० रक्षो हन्ति हन+क्विप् । १गुग्गुलौ राजनि० तद्गन्धघ्राणाद्धि रक्षसामपसरणम् । २श्वेतसर्षपे पु० । ३राक्षसहन्तरि त्रि० । "रक्षहणं वलगहनम्" यजु० ५।२३

रक्ष्ण पु० रक्ष-नङ् । त्राणे अमरः । [रक्ष्यते ।

रख सर्पणे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । रङ्खति अरङ्खीत्

रख सर्पणे भ्वा० पर० शक० सेट् । रखति अरखीत् अराखीत् । [घटा० रगयति ।

रग शङ्कायाम् भ्वा० प० सक० सेट् । रगति एदित् अरगीत्

रग गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् इदित् । रङ्गति अरङ्गीत् ।